

**МАВЗУ: Ёшга
доир пенсиялар**

Режа:

- Ёшга доир пенсиялар тушунчаси ва унинг турлари.
- Умумий асосларда тайинланадиган ёшга доир пенсия.
- Имтиёзли асосларда тайинланадиган ёшга доир пенсия ва унинг турлари.
- Иш стажи тўлиқ бўлмаган чоғда ёшга доир пенсия тайинлаш.
- Муддатидан олдин ёшга доир пенсия тайинлаш.
- Ёшга доир пенсияларни ҳисоблаш, тайинлаш ва тўлаш тартиби.

Ёшга доир пенсиялар тушунчаси ва уларнинг фуқаролар ижтимоий таъминотида тутган ўрни.

- «Ёшга доир пенсия» тушунчаси қонунчилигимизда нисбатан янги бўлиб, даставвал Ўзбекистон Республикасининг «Фуқароларни давлат пенсия таъминоти тўғрисида»ги 1993 йил 3 сентябрда қабул қилинган қонунида муомалага киритилди. Қарилик ва ёшга доир пенсия тайинлаш ёши тушунчалари ўртасида жиддий тафовут бор бўлиб, ёшга доир пенсия тайинланганлиги ҳар доим ҳам фуқаронинг қари эканлигини англатавермайди ва қонунчиликда 50 ёш, 45 ёш ва ҳатто 40 ёшдан пенсияга чиқиш мумкинлиги назарда тутилади. Ваҳоланки 40 ёшли, 50 ёшли ва ҳатто 60 ёшли шахсни қария деб аташ кўпчилик ҳолларда ғайри оддий туюлади.

Фуқароларнинг ёшга доир пенсияси – бу меҳнатга қобилиятсизлар учун ажратилган Ўзбекистон Республикаси Бюджетдан ташқари Пенсия Жамғармаси маблағи ҳар ойда Бериладиган алоҳида характердаги тўловлар бўлиб, ижтимоий фаолият муддатига ва Муайян ёшга етганлигига қараб бутун умрга тайинланади; унинг миқдори фуқаро олган иш ҳақи ва ижтимоий фаолият муддатига қараб белгиланади. Шу билан бирга тарифда пенсиянинг ушбу турига хос бўлган характерли белгилар ҳам мавжуд. Булар:

- бутун умрга
- тайинланиши;

узоқ муддат ижтимоий меҳнат
билан
шуғулланган ёки муайян
меҳнат стажига
эга
булган
шахсларга
тайинланиши;

қонунда кўзда тутилган
ёшга етган
шахсларга
тайинланиши
кабилардан иборат.

ҳозирги пайтда амалда бўлган «Фуқароларнинг давлат пенсия таъминоти тўғрисида»ги ҳамда «ҳарбий хизматчи-ларнинг пенсия таъминоти тўғрисида»ги Қонунларга мувофиқ, ёшга доир пенсияларнинг қуйидаги турлари назарда тутилган:

*умумий
асослард
аги ёшга
доир
пенсия;*

*имтиёзл
и
шартлар
билан
тайинла
надиган
ёшга
доир
пенсия;*

*тўлиқсиз
иш
стажи
билан
тайинлан
адиган
ёшга доир
пенсия;*

*муддат
идан
олдин
тайинла
надиган
ёшга
доир
пенсия;*

*ҳарбий
хизматчил
арнинг узоқ
йиллик
хизмат
учун
пенсиялари
.*

Умумий асосларга кўра ёшга доир пенсия тайинлаш ва унинг шартлари

- *Ўзбекистон Республикасида доимий яшаб турган чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар, башарти давлатлараро битимлар (шартномалар)да ўзгача қоидалар назарда тутилмаган бўлса, Ўзбекистон Республикаси фуқаролари билан тенг равишда пенсия олиш ҳуқуқига эгадирлар.*
- *Иш стажига эга бўлмаган фуқаролар ва уларнинг oilалари Қонунга биноан давлат пенсиялари олиш ҳуқуқига эга эмаслар. Уларнинг ижтимоий таъминланиш тартибини Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси белгилаб қўяди».*

Фуқароларга умумий асосларда ёшга доир пенсия тайинланишининг асосий шартлари:

«Ёшидан қатъи назар, қуйидагилар имтиёзли пенсия олиш ҳуқуқига эга бўладилар:

- *а) кон саноатидаги етакчи касб эгалари бўлган ходимлар – башарти, улар ана шу ишларда камида 20 йил ишлаган бўлсалар (1-рўйхат, I қисм);*
- *б) бевосита ер ости ва очик кон ишларида (шу жумладан, кон-қутқарув қисмларининг шахсий таркиби) кўмир, маъданлар ва бошқа фойдали қазилмаларни қазиб олишда, шахталар ва конлар қурилишида тўлиқ иш кунни давомидида банд бўлган ходимлар – башарти, улар ана шу ишларда камида 25 йил ишлаган бўлсалар (1-рўйхат, II қисм);*
- *в) учувчилар ва учувчи-синовчилар таркибига кирувчи ходимлар, улар хизмат қилган корхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг идоравий бўйсунувидан қатъи назар, белгиланган хизмат муддатини ана шу лавозимларда эркаклар камида 25 йил ва аёллар камида 20 йил адо этганлари тақдирда (1-рўйхат, III қисм);*

«Ёшидан қатъи назар, қуйидагилар имтиёзли пенсия олиш ҳуқуқига эга бўладилар:

- *г) театрлар ва бошқа театр-томоша корхоналари артистларининг айрим тоифалари:*
- *ижодий иш стажси камида 20 йил бўлганда (1-рўйхат, IV қисм);*
- *ижодий иш стажси камида 25 йил бўлганда (1-рўйхат, V қисм);*
- *ижодий иш стажси камида 30 йил бўлганда (1-рўйхат, VI қисм);*
- *д) спортчиларнинг айрим тоифалари иш стажси камида 20 йил бўлганда (1-рўйхат, VII қисм)».*

- **Бирок пенсия ёшига етган фуқаро белгилаб қўйилганидан (эркаклар – камида 25 йил, аёллар – камида 20 йил) кам меҳнат стажига эга бўлгани тақдирда ҳам (масалан, 5 йил ёки 10 йиллик иш стажи билан) пенсия тайинлашларини сўраб мурожаат қилишга ҳақли бўлади. Бундай ҳолда фуқарога мавжуд меҳнат стажига мутаносиб равишда ва тўлиқ пенсиянинг тақдим этилган мавжуд меҳнат стажига мос келувчи ҳажмда тўлиқ бўлмаган ёшга доир пенсия тайинланиши мумкин. Бундай пенсияни ҳисоблаб чиқариш қоидалари, пенсиянинг энг кам миқдори ва бошқа масалалар амалдаги қонун ҳужжатларига мувофиқ тарзда ҳисобланади.**

Охирги иш жойидан қатъи назар, қуйидагилар ушбу Қонуннинг 7-моддасида белгиланган ёшни 5 йилга қисқартирилган ҳолда пенсия олиш ҳуқуқига эга бўладилар:

а) уруш ногиронлари ва уларга тенглаштирилган шахслар;

б) меҳнат шароити зарарли ва оғир ишларда тўлиқ иш куни давомида банд бўлган ходимлар (3-сонли рўйхат, I қисм):

эркаклар - иш стажи камида 25 йил бўлиб, бундан камида 12 йилу 6 ойи кўрсатиб ўтилган ишларга тўғри келган тақдирда;

аёллар - иш стажи камида 20 йил бўлиб, бундан камида 10 йили кўрсатиб ўтилган ишларга тўғри келган тақдирда.

Меҳнат шароити зарарли ва оғир ишларда - эркаклар камида 6 йилу 3 ой, аёллар камида 5 йил - ишлаган ходимларга

пенсия ушбу Қонуннинг 7-моддасида назарда тутилган

пенсия ёши эркакларнинг бундай ишдаги ҳар 2 йилу 6 ойи учун ва аёлларнинг бундай ишдаги ҳар 2 йили учун 1 йилга қисқартирилган ҳолда тайинланади;